

Asia: Vesipuiston ja sen kattamisen tekijänoikeussuoja

Annettu: 5.9.1996

Vesipuiston kattamiseksi tehdyssä suunnitelmassa olevat tukipylväiden sijoituspaikat eivät olleet tekijänoikeudella suojattuja. Katerakennelman rajaaminen ympäristön mukaan tai kallioseinämien hyväksi käyttäminen rakennelmassa ei ollut kenenkään suunnittelijan yksinoikeutena. Vesipuiston kattaminen oli ollut luonteeltaan lisärakentamista, eikä lisärakentamisen suunnittelun voitu katsoa kuuluvan allasrakennelmien suunnittelijan yksinoikeuteen.

Selostus asiasta

Arkkitehti A, arkkitehti B ja arkkitehtitoimisto X Oy (jäljempänä hakija) ovat 5.3.1996 päivätyllä kirjelmällään pyytäneet tekijänoikeusneuvoston lausuntoa vesipuiston kattamiseen liittyvistä kysymyksistä.

Hakija kertoo suunnitelleensa Espoon Korpilammella sijaitsevan vesipuiston siellä sijaitsevine rakennuksineen ja laitteineen. Tämä rakennustaiteellinen työ on ollut laaja ja aikaa vievä. Suunnittelutyö alkoi vuonna 1986, ja vesipuisto valmistui vuonna 1991. Toteuttamatta jäivät viimeistely ja istutukset sekä vesipuiston kattaminen ympärivuotiseksi kylpyläksi. Tyhjältä luodun Serenan sijoitukseen päädyttiin hakijan laatimien maankäyttöselvitysten pohjalta. Hakijan tekemiin suunnitelmiin sisältyivät maisema-, maanrakennus- ja louhintatöiden suunnittelu sekä alueelle tulevien rakennusten ja rakennelmien suunnittelu, kuten tulo- ja palvelurakennusten, luolaravintolan sekä vesipuiston rakennelmien suunnittelu. Hakija korostaa luoneensa ja suunnitelleensa kaiken, mitä Serenassa oli vuoteen 1991 mennessä rakennettu.

Hakija kertoo laatineensa vuonna 1989 myös vesipuiston kattamiseksi luonnossuunnitelman, joka käsittää piirustukset, rakennustapaselostukset ja pienoismallin. Kattamishanke päätettiin siirtää myöhempään ajankohtaan, ja tammikuussa 1992 hanke keskeytyi omistajayhtiön konkurssiin.

Hakijan mukaan vesipuiston kattamishanke nousi uudestaan esille tammikuussa 1995, jolloin Helsingin Sanomissa esiteltiin kattamissuunnitelmia. Artikkelissa mainittiin sisävesipuiston suunnittelijaksi arkkitehti C. Hakija korostaa suunnitelleensa vesipuiston, eikä suunnittelijana ole ollut C.

Vesipuiston uusi kattamissuunnitelma on hakijan mukaan toteutettu niin, ettei vesipuiston omistaja eikä C ole ollut missään yhteydessä hakijaan. Kattamista koskeville pääpiirustuksille oli myönnetty rakennuslupa 22.12.1994. Piirustuksien mukaan arkkitehtuuritoimisto Y Ky on esittänyt omissa nimissään koko vesipuiston, vaikka sen on todellisuudessa suunnitellut hakija. Vain vähäinen laajennusosa on Y Ky:n suunnittelema. Lisäksi Y Ky on käyttänyt suunnitelmassaan suoraan hakijan suunnittelemaa kantavien pystyrakenteiden verkkoa. Vesipuiston kattamissuunnitelman

aluerajauksessa ja perushahmoissa on lisäksi sovellettu niitä keskeisiä periaatteita ja ideoita, joita hakija on alunperin käyttänyt suunnitelmissaan.

Hakija kertoo, että hakijan suunnitteleman Serenan virkistyshankkeen saama julkisuus on vaikuttanut toimiston maineeseen ammattikunnassa, sen ulkopuolella ja eri rakennuttajatahojen keskuudessa. Helsingin Sanomissa julkaistun kattamista koskevan uutisen jälkeen hakijalle on esitetty kriittisen hämmästyneitä kommentteja kattamishankkeesta ja sen arkkitehtonisesta tasosta siitä huolimatta, että koko alueen arkkitehtisuunnittelijaksi eli rakennusteoksen tekijäksi on ilmoitettu C.

Hakija esittää seuraavat kysymykset:

1. Onko vesipuiston toteutetun kattamisen suunnitellut rakennusarkkitehti C / Arkkitehtuuritoimisto Y Ky oikeutettu esiintymään julkisuudessa Serenan vesipuiston suunnittelijana?
2. Onko C / Y Ky oikeutettu käyttämään arkkitehtitoimisto X Oy:n tekijänoikeudellisesti suojattua suunnitelmaa kantavien pystyrakenteiden verkon osalta oman kattoratkaisunsa toteuttamisessa, eli onko C tekijänoikeuslain vastaisesti kopioinut alkuperäisten tekijöiden arkkitehtipiirustuksia?
3. Onko C:llä oikeus käyttää vesipuiston kattamisen suunnittelussa A:lta ja B:ltä lupaa kysymättä piirroksissa olevia tekijänoikeudellisia ratkaisuja, erityisesti siltä osin, kuin se koskee rakennelman rajausta ja kallioseiniä keskeistä merkitystä sisätiloissa?
4. Onko C loukannut A:lle ja B:lle kuuluvia moraalisia oikeuksia (isysoikeus), kun hän on ilmoittanut itsensä katettavan vesipuiston tekijäksi sekä rakennuslupa-asiakirjoissa että lehdistötiedotteessa?
5. Onko Serenan vesipuiston kattamistyö, joka on osin toteutettu vastoin alkuperäisten tekijöiden suunnitelmaa, loukannut tekijöille kuuluvia moraalisia oikeuksia (respektioikeus), kun rakennelman toteuttaminen alkuperäissuunnitelman mukaan olisi ollut mahdollista? Saako näin yksilöllistä rakennuskokonaisuutta muuttaa kerrotulla tavalla tekijöiltä siitä lupaa kysymättä?
6. Minkälainen vastuu mahdollisesta oikeudenloukkauksesta voi aiheutua Z Oy:lle?

Lausuntopyynnön liitteenä ovat seuraavat asiakirjat:

1) Arkkitehtitoimisto X Oy: Serenan toteutusvaiheiden yleisesittely, suunnitelmien mukaan toteutetut rakennukset ja pääpiirustukset, piirustuksia kokonaisu suunnitelman kehitysvaiheista, lehtileikkeitä aikaisemmilta vuosilta

2) Arkkitehtitoimisto X Oy: vesipuiston kattamissuunnitelma, valokuvia pienoismallista, vesipuiston toteutuspiirustus

3)Arkkitehtuuritoimisto Y Ky: vesipuiston kattamissuunnitelma ja pääpiirustukset, lehtileike HS 1.2.1995

4)Suomen Arkkitehtiliitto SAFA:n lausunto 8.1.1996, jossa on käsitelty edellä mainitun aineiston pohjalta Serenan vesipuiston kattamiseen ja suunnitteluun liittyviä tekijänoikeudellisia kysymyksiä.

SAFA:n lausunto

Suomen Arkkitehtiliiton SAFA:n luottamusvaliokunta on hakijan pyynnöstä antanut 8.2.1996 asiaa koskevan lausunnon. Sen mukaan Serenan virkistyskylpylän tyyppiselle suunnittelutehtävälle katsotaan olevan ominaista laitoksen julkisluontoisen käytön asettamat korkeat rakennustaiteelliset vaatimukset niin sisätilojen kuin ulkoarkkitehtuurin ja ympäristöön, tässä tapauksessa luonnonmaisemaan, sovittamisen suhteen. Hyvälle arkkitehtuurille tunnusomaisena pidetään myös tekijän persoonallisen leiman selvää näkymistä. Luottamusvaliokunnan käsityksen mukaan X:n suunnitelma vastaa edellä kuvattuja, tehtävän asettamia vaatimuksia. Lisäksi valiokunta katsoo, että suunnitelma täyttää tekijänoikeuslain 1 §:n tarkoittaman taideteoksen ja 3 §:n tarkoittaman omalaatuisuuden tunnusmerkit.

Lausunnon mukaan kattorakenteet muodostavat A:n ja B:n kokonaissuunnitelman saumattoman osan. Katteen muoto-, materiaali- ja rakenneratkaisut sekä liittyminen luonnonmaiseman muotoihin ja toisaalta kylpylän rakennettuun ympäristöön ovat laitoksen visuaalisen olemuksen ydin. Kattamissuunnitelmista oli olemassa yksityiskohtaiset rakennesuunnitelmat.

Kesken jäänyttä työtä jatkanut suunnittelija on käyttänyt hyväksi A:n ja B:n suunnitelmaa merkitsemällä kokonaisuuden nimiinsä myös aiemmin toteutetuilta osin mm. rakennuslupapiirustuksissa ja sijoittamalla uudet kantavat pystyrakenteet heidän suunnitelmiansa mukaisille paikoille. Lausunnon mukaan suunnittelija on turmellut A:n ja B:n rakennustaiteellisen työn varustamalla alueen suunnittelukokonaisuudelle vieraalla, arkkitehtonisesti kömpelöllä katolla. Seinien liittyminen maastoon on toteutettu A:n ja B:n suunnitteluratkaisua muistuttavalla mutta ylimalkaisella, maaston yksityiskohtia huomioimattomalla tavalla.

Luottamusvaliokunta katsoo, että A:n ja B:n osittain jo toteutettua suunnitelmaa on tällöin muutettu sen taiteellista arvoa ja omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla siten, kuin tekijänoikeuslain 3 §:n 2 momentissa tarkoitetaan.

Vastineet

Tekijänoikeusneuvosto on varannut Arkkitehtuuritoimisto Y Ky:lle (jäljempänä Y) ja arkkitehti C:lle (jäljempänä C) sekä Z Oy:lle (jäljempänä rakennuttaja) tilaisuuden vastineen antamiseen.

Arkkitehtuuritoimisto Y Ky:n ja arkkitehti C:n vastine

Vastineessaan C vastaa omasta ja Y:n puolesta lausuntopyyntöä esitettyihin väitteisiin. Väitteeseen, että Y ja C on esittänyt koko vesipuiston omista nimissään, C toteaa, että Y / C on

suunnitellut ja esittänyt omista nimissään vain uudisrakennuksen, joka kattaa osan vesipuiston vanhaa allasaluetta, ja että Y / C ei ole missään asiakirjoissa tai tilaisuudessa esittänyt koko vesipuistoa omista nimissään. Vastineen antajan piirustuksissa on olemassa olleet rakenteet esitety yleisesti käytössä olevin piirrosmerkein. Rakennuslupa-asiakirjoihin ei merkitä aikaisempien rakennusvaiheiden suunnittelijoita vaan rakennuksen vanhat ja uudet osat erotetaan toisistaan piirros- ja tekstimerkinnöin. Viranomaisten arkistoissa ovat tiedot aiempien rakennusvaiheiden suunnittelijoista.

Väitteeseen, että Y on käyttänyt suunnitelmassaan hakijan suunnittelemaa kantavien pystyrakenteiden verkkoa, C toteaa, että toteutettu pystyrakennejärjestelmä perustuu hakijan suunnitelmasta poiketen suorakulmaiseen koordinaatistoon. Toteutetun pystyrakennejärjestelmän yli 170 pilarista kuusi pilaria rakennettiin jo valmiina oleville perustuksille.

Väitteeseen, että Y on kattamissuunnitelmassaan soveltanut hakijan esittämiä keskeisiä periaatteita ja ideoita, erityisesti rakennelman rajausta ja kallioseiniä keskeistä merkitystä sisätiloissa, C toteaa, että uudisrakennuksen aluerajauksen päälinjat ovat Z Oy:n määrittelemät ja että toteutettu aluerajaus ei missään kohdassa noudata hakijan suunnitelmissa esitettyä linjausta. Erot ovat jopa 18 metrin suuruusluokkaa. C:n mukaan uudisrakennuksen rajauksen lähtökohtana on ollut katettava allasalue, johon ovat kuuluneet sekä altaat että niihin rajoittuvat kalliopinnat. Aiemmin louhittujen kalliointojen ja luonnonkallioiden muuttamatta jättäminen ei C:n mukaan ole hakijan suunnitelmien soveltamista. Näkemyksensä tueksi C on liittänyt vastineeseen valokuvia toteutetusta rakennuksesta ja hakijan suunnitelman pienoismallista.

C ei ole kertomansa mukaan keskustellut eikä ollut kirjeenvaihdossa Helsingin Sanomien tai muunkaan tiedotusvälineen edustajan kanssa Serenan rakennushankkeesta. C ei katso olevansa vastuussa siitä, että Helsingin Sanomien toimittaja on ilmoittanut hänet Serenan vesipuiston suunnittelijaksi Helsingin Sanomien artikkelissa, varsinkin kun C:lle ei ole edes tarjottu tilaisuutta oikolukea artikkelia ennen julkaisua, jolloin kyseisen virheen korjaaminen olisi ollut mahdollista.

Suomen Arkkitehtiliiton luottamusvaliokunnan lausunnosta C toteaa, että Y ei ole merkinnyt hakijan suunnittelemaa osia omiin nimiinsä ja että hakijan suunnitelman mukaan toteutetut vanhat osat on jätetty pääosin entiselleen. Uudisrakennus on tehty huomioiden maasto, ympäristö sekä vanhat rakennusosat, eikä se turmele tai loukkaa näitä millään tavalla. C korostaa lisäksi, että Serena on vesihuvipuisto, jolle on luonteenomaista sen alueen, laitteiden ja rakennusten ilmeen jatkuva muuttuminen ja uusiutuminen. Ei ole realistista ajatella, että tämän tyyppisessä matkailuliiketoiminnassa voitaisiin rakentaa rakennuksia, joita ei voida laajentaa ja muuttaa tarvittaessa.

Edellä mainittujen valokuvien lisäksi vastineen liitteenä ovat Serenan esite sekä pilarijako koskevat piirustukset.

Z Oy:n vastine

Taustaa

Vastineessaan Z Oy (rakennuttaja) kertoo ostaneensa S.L. Oy:n konkurssipesältä yhtiön liiketoiminnan ja käyttöomaisuuden, johon sisältyi myös Serenan vesipuisto siihen mennessä rakennettuine rakennuksineen. Kauppaan sisältyivät myös alustavat luonnospiirustukset ja kolme pienoismallia uima-altaiden päälle rakennettavasta katoksesta. Suunnitelmaluonnokset oli silloinen Serenan omistajayhtiö tilannut eri suunnittelijoilta tai yhtiöiltä, ja niiden joukossa oli myös hakijan suunnitelmaluonnos. Vastineen antaja korostaa, että sillä ei ole tarkempaa tietoa S.L. Oy:n ja eri luonnosten tekijöiden välisistä toimeksiantosopimuksista ja niihin sisältyneistä ehdoista. Rakennuttajalla ei ole tietoa myöskään S.L. Oy:n ja hakijan välisestä toimeksiantosopimuksesta, joka on koskenut itse uima-allasalueen ja siihen liittyvien rakennusten suunnittelua.

Tapahtunut lisärakentaminen

Vesipuiston kannattavuus edellyttää rakennuttajan mukaan sitä, että vesipuistoa voidaan käyttää ympärivuotisesti. Jo tehtyjen suunnitelmien kustannusarvioiden suuruuden vuoksi rakennuttaja antoi useille eri arkkitehdeille uuden toimeksiannon lisärakentamista koskevan suunnitelmaluonnoksen laatimisesta. Saatujen luonnosten perusteella Y ja C valittiin allasalueen yläpuolelle tulevan katoksen suunnittelijaksi. Rakennuttajan saaman tiedon mukaan suunnitelma oli tehty itsenäisesti ja kopioimatta aikaisemmin tehtyjä suunnitelmaluonnoksia. Toimeksiantoneuvotteluissa C:lle on näytetty aiemmin tehtyjä luonnoksia mutta niitä ei ole kuitenkaan annettu hänen käyttöönsä. Neuvotteluissa C on todennut, että lähes kaikissa laadituissa suunnitelmissa kattamisen rajausvaihtoehdot ovat sijoittuneet samalle alueelle, koska sijainnin määräävät pääasiallisesti alueen toiminnallisuuteen liittyvät ja tekniset seikat. Rakennuttaja korostaa, että C:n tekemä suunnitelma on ollut taloudelliset realiteetit huomioon ottaen ainoa toteuttamiskelpoinen suunnitelma ja että hakijan suunnitelman toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista.

Hakijan ja S.L. Oy:n toimeksiantosopimus, hakijan tekijänoikeussuoja

Rakennuttaja toteaa, että S.L. Oy on toteuttanut vesipuistoon aiemmin rakennetut rakennukset ja rakennelmat hakijan suunnitelmien mukaisesti. Uima-allasalueen päälle rakennettavasta katoksesta oli lisäksi tilattu luonnokset useilta arkkitehtitoimistoilta, myös hakijalta. Rakennuttajan mielestä muilta tilatut luonnokset viittaavat siihen, että hakijan ja S.L. Oy:n toimeksiantosuhde tai rakennuksen mahdollinen tekijänoikeussuoja ei ole edellyttänyt sitä, että myöhemmin mahdollisesti rakennettava katos toteutettaisiin hakijan suunnitelman mukaan. Katoksen suunnittelu ja rakentaminen on ollut muusta rakentamisesta erillään oleva projekti. Rakennuttaja huomauttaa, että sillä olevan tiedon mukaan hakija ei ole ilmoittanut S.L. Oy:lle toimeksiantosuhteen tai tekijänoikeussuojan edellyttävän, että katos tulisi toteuttaa nimenomaan hakijan suunnitelman mukaan. Rakennuttajan mukaan tekijänoikeussuoja ei merkitse automaattista optiota kiinteistöllä tapahtuvaan lisärakentamiseen.

Hakijan rakennusteosten tekijänoikeussuoja

Vastineen antaja kiinnittää huomiota hakijan näkemykseen, että kyseessä olisi erityisen yksilöllinen rakennuskokonaisuus. Rakennuttajan mukaan kyseessä on erityinen kokonaisuus siinä mielessä, että rakennukset on tarkoitettu käytettäväksi liiketoiminnassa eli vesipuistotoiminnassa. Rakennusten suunnittelussa on siten ollut keskeistä rakennusten ja rakennelmien käyttötarkoitus. Rakennuttajan mukaan rakennusten muodostaman arkkitehtonisen kokonaisuuden onnistumisesta voidaan olla useaa eri mieltä. Rakennuttaja kuitenkin korostaa, että rakennusten ja rakennelmien soveltuvuus suunniteltuun käyttötarkoitukseen määrää niiden todellisen arvon.

Arkkitehtien tavoitteet ja niissä onnistuminen eivät rakennuttajan mielestä vaikuta rakennusten saamaan tekijänoikeussuojaan, eikä rakennusteoksen tekijänoikeussuoja missään tapauksessa merkitse sitä, että rakennuksen suunnittelija saisi jonkinlaisen automaattisen option kiinteistöllä tapahtuvaan lisärakentamiseen. Tällainen tulkinta olisi selkeästi tekijänoikeuslain vastainen ja rajoittaisi kohtuuttomasti kiinteistön omistajan oikeutta. Rakennuttaja huomauttaa lisäksi, että rakennusteoksen tekijänoikeutta on huomattavasti rajoitettu tekijänoikeuslain 25 e §:ssä ja että rajoitus koskee myös moraalisia oikeuksia. Lainsäätäjä on katsonut, että rakennuksen omistajan oikeus käyttää rakennusta ja tehdä siihen tarvittaessa muutoksia menee tietyissä tilanteissa arkkitehdin tekijänoikeussuojan edelle.

Rakennuksen omistajan valta muuttaa rakennusta

Vastineen mukaan rakennuttajan toimesta kiinteistöllä tapahtunut rakentaminen on ollut lisärakentamista eikä keskeneräisten rakennusten valmiiksi saattamista. Rakennuttaja katsoo, että lisärakentaminen on korkeintaan muuttanut sitä tilaa, johon olemassa olevat rakennukset ja rakennelmat sijoittuvat, ja ettei hakijan suunnittelema rakennuksia ja rakennelmia ole sinänsä mitenkään muutettu. Tekijänoikeussuoja ei vastineen mukaan voi myöskään ulottua siihen tilaan, jossa teos sijaitsee. Vastineen antaja viittaa tekijänoikeusneuvoston lausuntoon 1989:14, jossa on todettu, ettei nimenomaisesti tiettyyn paikkaan suunnitellun reliefin siirtäminen toiseen paikkaan loukannut tekijän moraalisia oikeuksia, vaikka uusi paikka oli epäedullisempi alkuperäiseen nähden.

Vastineen antaja viittaa tekijänoikeuskomitean mietintöön (KM 1953:5), jossa on perusteltu nykyään tekijänoikeuslain 25 e §:ssä olevaa oikeutta muuttaa rakennusta ilman tekijän lupaa, mikäli tekniset tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaativat. Edellä mainitun vuoden 1953 komiteamietinnön mukaan muutoksen on oltava objektiivisesti katsoen tarpeellinen rakennuksen hyötytehtävän kannalta, ja tällainen muutos voi tapahtua jopa tekijän arvoa ja omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla. Oikeuskirjallisuudessa Haarmann on puolestaan katsonut, että rakennuksen muuttaminen pelkästään esteettisten seikkojen takia ei ole sallittua.

Vastineen antaja ottaa esille myös ruotsalaisen laintulkinnan. Ruotsin lain vastaavaa säännöstä on sikäläisessä oikeuskirjallisuudessa (Björkland: Arkitekters upphovsrätt, 1993, s. 42) tulkittu siten, että muutokset ovat sallittuja, jotta rakennusta voitaisiin käyttää alkuperäiseen tarkoitukseensa (esim. rakennuksen modernisoiminen) tai uuteen käyttötarkoitukseen (esim. muutos asuinkäytöstä

liikekäyttöön). Ruotsalaisessa lainvalmistelussa on vastineen antajan mukaan lisäksi katsottu, että rakennuksen omistajalla ei ole velvollisuutta kysyä alkuperäisen rakennuksen arkkitehdin mielipidettä rakennukseen myöhemmin tehtävistä muutoksista, paitsi jos rakennukseen tehdään muutoksia puhtaasti esteettisistä syistä. Vastineen antajan mukaan ei ole mitään syytä siihen, että Suomen tekijänoikeuslain säännöstä tulisi tulkita tästä poikkeavasti.

Rakennuttaja katsoo, että hakijan suunnittelema rakennuksia ja rakennelmia ei ole muutettu ja että lisärakentaminen on korkeintaan muuttanut sitä tilaa, jossa rakennukset sijaitsevat. Lisärakentaminen on tapahtunut tarkoituksenmukaisuussyistä vesipuistotoiminnan jatkuvuuden ja taloudellisten toimintaedellytysten turvaamiseksi.

Väitetystä oikeudenloukkauksesta

Vastineen antaja katsoo, että kiinteistöllä tapahtuvan lisärakentamisen osalta tekijänoikeuslaki ei voi velvoittaa rakennuttajaa toteuttamaan nimenomaan hakijan suunnitelmaa, joka on ollut vain yksi monista suunnitelmista. Rakennuttaja katsoo, että lisärakentamisen voitaisiin katsoa loukkaavan hakijan tekijänoikeutta, jos kaikki seuraavat ehdot toteutuvat: 1) rakennusteos ylittää teoskynnyksen, 2) teosta on muutettu, 3) muutos on tekijänoikeuslain 3 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla tekijän taiteellista arvoa alentava ja 4) muutokseen ei ole tekijänoikeuslain 25 e §:ssä tarkoitettua syytä. Vastineen antaja toistaa jo aiemmin esittämänsä perustelut, joiden se katsoo osoittavan, että kyseessä ei ole hakijan tekijänoikeuden loukkaus. Muunlainen tulkinta olisi kestävä ja rajoittaisi kohtuuttomasti kiinteistön omistajan mahdollisuuksia käyttää rakennettua kiinteistöä. Lainsäätäjällä on rakennuttajan mukaan nimenomaisesti katsonut rakennuksen tekijänoikeussuojan väistyvän tarkoituksenmukaisuussyiden johdosta. Tekijänoikeuslakia ei voida rakennuttajan mielestä tulkita siten, että valmiiden rakennusten kanssa samalle tontille, samaan yhteyteen ei voitaisi tarkoituksenmukaisuussyistä rakentaa uutta rakennusta.

Tekijän nimen ilmoittaminen

Rakennuttaja toteaa, että lupahakemuksessa on ilmoitettu sen suunnittelijan nimi, jonka suunnittelema lisärakennukselle on haettu rakennuslupaa. Rakennuttaja korostaa, ettei se ole missään vaiheessa väittänyt tai antanut ymmärtää, että joku muu kuin hakija olisi suunnitellut kyseisen uima-allasalueen ja siihen liittyvät huolto- ym. rakennukset. Vesipuiston suunnittelijoista ei ole annettu virheellistä tietoa myöskään Helsingin Sanomille tai millekään muulle taholle.

Rakennuttajan vastuu mahdollisesta oikeudenloukkauksesta

Rakennuttaja katsoo, ettei se ole millään tavoin loukannut hakijan moraalisia tai taloudellisia oikeuksia lausuntopyynnön tapauksessa. Jos C:n katsottaisiin syyllistyneen tekijänoikeuden loukkaukseen, rakennuttaja ei katso olevansa vastuussa itsenäisesti toimineen suunnittelijan suunnitelmista. Rakennuttajalla ei voi olla selonottovelvollisuutta mahdollisesta tekijänoikeusloukkauksesta.

Vastineen antaja korostaa, että se on tilannut C:ltä nimenomaisesti oman erillisen suunnitelman eikä ole pyytänyt muuntelemaan tai kopioimaan aiemmissa luonnoksissa olevia ratkaisuja. Vastineen

antajan käsityksen mukaan C:n suunnitelma on toteutettu itsenäisesti, mutta jos sen katsottaisiin loukkaavan hakijan tekijänoikeutta, rakennuttaja ei katso olevansa vastuussa tällaisesta loukkauksesta.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeussuoja

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Teoslajeista mainitaan lainkohdassa esimerkkinä muun muassa rakennustaiteen tuote.

Tekijänoikeudella suojataan luovan työn tuotteita niiden käyttötarkoituksesta riippumatta. Tekijänoikeussuojan edellytyksenä on, että teos ylittää niin sanottuun teostasoon. Teostason arvioimiseksi ei laissa ole annettu säännöksiä, vaan arviointi tehdään yksittäistapauksissa harkinnan perusteella. Tärkeimpänä vaatimuksena on, että tuotteen tulee olla itsenäinen ja omaperäinen ja että se ilmentää tekijänsä persoonallisuutta. Teostasovaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, kun teos on sillä tavalla itsenäinen ja omaperäinen, että kenenkään muun kuin tekijän ei yleensä voitaisi olettaa päätyvän muodoltaan samanlaiseen lopputulokseen itsenäisesti vastaavaan työhön ryhtyessään. Tekijänoikeussuojan kannalta teoksen taiteellisella tasolla ei ole merkitystä.

Tekijänoikeudella suojataan teoksen ilmaisumuotoa. Sen sijaan lopputuloksen taustalla olevia ideoita, aiheita, periaatteita, tietosisältöä tai yksittäisiä tietoja ei sellaisenaan suojata, vaan uudenaikaisessa ilmaisumuodossa ne ovat vapaasti käytettävissä.

Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luojalle eli luonnolliselle henkilölle. Tekijänoikeus on tekijänoikeuslain 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta.

Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 2 §:ssä, jonka mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 3 §:ssä. Sen mukaan tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappaleita tai kun teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla tai teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Moraalisista oikeuksista luopumista on rajoitettu tekijänoikeuslain 3 §:n 3 momentin säännöksellä, jonka mukaan tekijä voi luopua moraalisisista oikeuksistaan vain laadultaan ja laajuudeltaan rajoitetun käyttämisen kysessä ollessa.

Rakennustaiteen tuote

Rakennustaiteen tuotteisiin luetaan sekä rakennukset että rakennusten arkkitehtipiirustukset. Valmis rakennus ja sen piirustus ovat saman rakennusteoksen kappaleita.

Tekijänoikeussuojaa saavan rakennuksen on yllettävä teostasoon. Teostason edellytyksenä on, että rakennus on itsenäinen ja omaperäinen ja että se ilmentää tekijänsä persoonallisuutta.

Teostasovaatimus täyttyy yleensä, kun teos on niin itsenäinen ja omaperäinen, että kenenkään muun kuin tekijän ei voitaisi olettaa päätyvän muodoltaan samanlaiseen lopputulokseen itsenäisesti vastaavaan työhön ryhtyessään. Rakennuksen yksilöllinen suunnittelu, rakennuksen omaperäisyys ja ainutlaatuisuus, voi ilmetä esimerkiksi rakennuksen julkisivussa tai sen sisäosissa. Teostaso ratkaistaan erikseen kussakin yksittäistapauksessa. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että tekijänoikeussuojaa eivät saa yksinkertaiset, itsestään selvät rakenneratkaisut.

Oikeuskirjallisuudessa T.M. Kivimäki on esittänyt, että saadakseen tekijänoikeussuojaa rakennuksen tulee "edustaa jotakin taiteellista lisää" (Kivimäki: Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait, 1966, s. 28). Lisäksi Kivimäki on katsonut, että "teknilliskonstruktiivisten aiheiden ohella tulee siis rakennuksen sisältää oleellisia esteettisiä elementtejä" ja että "rakennuksen ei-taiteelliset osat, esim. huoneiden jaotus, ovat suojaa vailla ja niiden toisintaminen on sallittua". Kivimäen kapeaa tulkintaa on kritisoinut Ragnar Meinander (Det upphovsrättsliga skyddet av arkitektur, JFT 1978). Hänen mukaansa rakennus voi saada tekijänoikeussuojaa yleisten edellytysten täyttyessä, toisin sanoen kun rakennus on riittävän itsenäinen ja omaperäinen, siitä riippumatta, onko rakennuksen suunnittelijalla ollut taiteellisia pyrkimyksiä vai ei. Rakennuksen esteettisillä arvoilla tai rakennuksen käyttötarkoituksella ei ole vaikutusta arviointiin.

Ruotsin tekijänoikeuslain valmistelutöissä (SOU 1956:25, s. 77) on todettu, että rakennuksia on aiemmin arvioitu lähinnä esteettiseltä kannalta, koriste-esineinä. Nykyään pidetään kuitenkin itsestään selvänä, että arvioinnissa on samanaikaisesti kiinnitettävä huomiota sekä esteettisiin näkökohtiin että käytön huomioon ottamiseen. Mietinnössä on lisäksi todettu, että käyttötaiteen tuotteiden, kuten rakennusten, muotoilu perustuu pitkälti käyttötarkoituksen sanelemiin luonnollisiin ja teknisiin edellytyksiin ja että taiteellisen luomistyön osuus tällaisessa tapauksessa jää pieneksi (s. 78).

Oikeuskäytännöstä voidaan mainita korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1989:149, jossa arkkitehdin suunnitteleman tyyppitalon ei katsottu nauttivan tekijänoikeussuojaa rakennustaiteen tuotteena. Ratkaisussa katsottiin, että rakennus ei ollut riittävän omaperäinen ja itsenäinen arkkitehtonisilta elementeiltaan eikä myöskään kokonaisuutena.

Rakennustaiteen tuotteisiin voivat kuulua myös laivat, sillat, puutarha-arkkitehtuuri jne. Suomen tekijänoikeuslain valmistelutöissä rakennusteosten määrittely on jäänyt verraten vähälle huomiolle. Vuoden 1953 komiteamietinnössä (KM 1953:5) on vain yleisesti todettu, että rakennustaiteen tuotteilla tarkoitetaan rakennustaiteellisia luomuksia, jollaisia voivat olla sekä kokonaiset rakennukset että niiden taiteellisesti muodostetut osat. Sen sijaan Ruotsin valmistelutöissä (SOU 1956:25, s. 78) on erityisesti mainittu, että rakennustaiteen tuotteisiin katsotaan kuuluvaksi puutarha-arkkitehtuuri. Puutarhat tai puistot, joihin on rakennettu terasseja, paviljonkeja, käytäviä,

patoja, siltoja ynnä muita rakennelmia, on perinteisesti katsottu rakennusten ohella rakennustaiteellisiksi kokonaisuuksiksi. Mietinnössä kuitenkin korostetaan, että luonto ja tekniikka asettavat merkittäviä vaatimuksia tällaisten kokonaisuuksien muotoilulle, jolloin omaperäisen taiteellisen luomisen osuus vähenee. Perinteisestä puutarha-arkkitehtuurista todetaan, että vain harvoin on lopputuloksessa havaittavissa teostasoon yltävää itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä.

Rakennuksen muuttaminen

Tekijänoikeuslaissa on teostasoon yltävän rakennuksen tekijänoikeuden haltijan yksinoikeutta rajoitettu. Lain 25 e §:n nojalla saa omistaja tekijän luvatta muuttaa rakennusta ja käyttöesineitä, mikäli teknilliset tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaativat. Säännöksestä ei kuitenkaan käy ilmi, mitä teknillisillä tai tarkoituksenmukaisuussyillä tarkoitetaan. Lain valmistelutöissä asiasta todetaan seuraavaa:

"Rakennusteokset palvelevat tavallisesti ensi sijassa käytännöllistä tarvetta. Asian luonnosta sen vuoksi johtuu, että kysymyksen ollessa sellaisesta teoksesta tekijän edun tietyissä olosuhteissa täytyy väistyä käytännöllisten ja teknillisten vaatimusten tieltä. Sama soveltuu myös käyttöesineisiin. Mainitun sisältöisen säännöksen ottaminen lakiehdotukseen on näyttänyt perustellulta. Se muodostaa rajoituksen tekijälle ehdotuksen 3 §:n 2 momentin mukaan kuuluvaan oikeuteen (*droit au respect -sääntöön*) ja sitä on sen vuoksi tulkittava ahtaasti. Syyn muuttamiseen tulee olla joskaan ei ehdottomasti välttämättömän, niin kuitenkin objektiivisesti katsoen tarpeellisen, jotta rakennus tai esine voisi täyttää hyötytehtävänsä. Jos muutos tosiasiallisesti on tuollaisen syyn vaatima, saataisiin siihen ryhtyä ei vain tekijän suostumuksesta, vaan vieläpä silloinkin kun muutoksesta aiheutuisi sellainen teoksen muuttaminen taiteellisessa suhteessa, jota tekijä aiheellisesti voisi pitää arvoaan ja omalaatuisuuttaan loukkaavana". (komiteanmietintö 1953:5, s. 55—56)

Tekijänoikeuslain 2 luvussa säädettyjä rajoituksia tulee tulkita suppeasti. Jos rakennusteos tai sen osa saa suojaa tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla, muuttamiseen saa ryhtyä ainoastaan esimerkiksi käytännöllisistä, rakennuksen normaalia käyttötarkoitusta palvelevista syistä. Rakennuksen muuttamisen sallittavuuden rajoista ei voida muodostaa yleisiä sääntöjä, vaan ratkaisu tulee tehdä kussakin yksittäistapauksessa erikseen.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt rakennuksen ja rakennuspiirustusten tekijänoikeutta lausunnoissa 1987:6, 1995:10 ja 1996:4 sekä rakennuspiirustusten tekijänoikeutta lausunnossa 1988:7.

Serenan vesipuisto

Serenan vesipuisto muodostuu ulkovesipuistosta ja katetusta sisävesipuistosta. Katettu sisävesipuisto puolestaan koostuu kahdesta erillisestä osasta: allasrakennelmista sekä katon ja lasiseinien muodostamasta kokonaisuudesta. Tekijänoikeusneuvoston lausunto koskee ainoastaan katettua sisävesipuistoa.

Sisävesipuistoa ei ole rakennettu yhdeksi kokonaisuudeksi siten, että olisi rakennettu rakennus, johon sisävesipuisto sijoitetaan. Sen sijaan katettu sisävesipuisto on rakennettu kahdessa vaiheessa siten, että alueelle on ensin rakennettu ilman katetta olevat allasrakennelmat, minkä jälkeen alue on katettu. Ilman myöhemmin toteutettua kattamista vesipuisto voisi toimia ainoastaan kesäkäytössä. Kate laajentaa toiminnan ympärivuotiseksi. Lausuntopyynnöstä ja siihen annetuista vastineista käy ilmi, että myös hakija on laatinut vesipuiston kattamissuunnitelman ja että jo vesipuistorakennelmien toteutusvaiheessa kattamissuunnitelmia on pyydetty lisäksi muilta suunnittelijoilta. Tekijänoikeusneuvostolle toimitetuista asiakirjoista on pääteltävissä, että allasalueen rakentaminen ja sen kattaminen ovat olleet erillisiä projekteja, vaikka niiden suunnittelu on tapahtunut samaan aikaan.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että allasrakennelmia ja katetta on tarkasteltava kahtena erillisenä kokonaisuutena eikä yhtenä rakennuksena. Toteutettua Serenan sisävesipuistoa on pidettävä katettuna vesipuistona eikä rakennuksena, jossa sijaitsee vesipuisto. Tekijänoikeusneuvosto toteaa lisäksi, että tekijänoikeuslain 25 e §:n nojalla omistaja saa tekijän luvatta muuttaa myös tekijänoikeudellisesti suojattua rakennusta, mikäli teknilliset tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaativat.

Tekijänoikeusneuvosto ei ota lausunnossaan kantaa katetun vesipuistoalueen ulkopuolella ennen kattamista olleisiin tai sinne sen jälkeen rakennettuihin rakennelmiin.

Kantavien pystyrakenteiden verkosto

Hakijan lausuntopyynnössä on katsottu, että Y on omassa suunnitelmassaan käyttänyt hyväkseen hakijan tekemässä kattamissuunnitelmassa esitettyä kantavien pystyrakenteiden verkostoa ja että Y on siinä yhteydessä kopioinut tekijänoikeuslain vastaisesti hakijan rakennuspiirustuksia.

Y:n tekemässä toteutetussa kattamissuunnitelmassa tukipylväät on sijoitettu niihin paikkoihin, joihin ne luonnollisimmin voidaan sijoittaa, eli paikkoihin, joihin vesipuiston allasrakennelmia suunniteltaessa oli jätetty tila mahdollisen katteen tukipylväitä varten. Se seikka, että tukipylväiden paikat on merkitty hakijan suunnitelmaan, ei tee niiden sijoittelua tekijänoikeudella suojatuksi. Tukipylväiden sijoituspaikat muodostavat rakennetta koskevan idean tai periaatteen, jota ei suojata tekijänoikeudella. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että hakijan kattamisesta tekemässä suunnitelmassa olevat kantavien pystyrakenteiden eli tukipylväiden sijoituspaikat eivät ole tekijänoikeudella suojattuja ja että muut suunnittelijat voivat käyttää kyseisiä sijoituspaikkoja hyväkseen omissa suunnitelmissaan.

Katteen muoto

Serenan vesipuiston kate — seinät ja katto — on toteutettu siten, että sen ääriviivat noudattavat allasrakennelmien kokonaisuuden muotoa. Kallioiden keskeinen sijainti altaiden vieressä on luonnollisesti vaikuttanut katerakennelman rajaukseen. Koska allasrakennelmat on alunperin rakennettu kallioiden välittömään läheisyyteen, kallioiden merkitys katteen suunnittelussa korostuu.

Olemassa olevien rakenteiden ja luonnonmuodostumien hyväksi käyttäminen katteen suunnittelussa on tekijänoikeussuojan ulkopuolelle jäävän idean tai periaatteen hyödyntämistä. Rakennelman rajaus tai kallioseinämiä hyväksi käyttäminen rakennelmassa ei ole kenenkään suunnittelijan yksinoikeus. Vaikka kallio ja sen muodot ovat sekä hakijan suunnitelmassa että toteutetussa suunnitelmassa keskeisiä elementtejä, kyseiset elementit sinänsä eivät ole tekijänoikeudella suojattuja.

Rakennuspiirustukset

Hakijan rakennuspiirustuksesta 398-6 käy ilmi Serenan vesipuiston toteutetut osat. Vesipuiston kattamissuunnitelmaa on selostettu esimerkiksi Y:n rakennuspiirustuksessa 207-3, jossa suunnitellun katoksen äärilinjat ja tietyt rakenneratkaisut on sijoitettu jo toteutetusta vesipuistosta tehtyyn piirustukseen. Vesipuiston kattamissuunnitelmalle on ominaista se, että siinä yhdistetään olemassa olevat rakennelmat uuteen rakennelmaan. Jotta tämän uuden, kahdesta erillisestä rakennelmasta koostuvan kokonaisuuden lopputuloksen hahmottaminen olisi mahdollista, suunnitellun rakennelman sijainti suhteessa jo olemassa olevaan rakennelmaan on kuvattava sijoittamalla molemmat rakenteet samaan kuvaan. Tarkasteltaessa edellä mainittuja rakennuspiirustuksia voidaan havaita, että Y:n piirustuksessa on kuvattu vesipuistossa olemassa olevat rakennelmat mutta että Y:n piirustus ei ole kopio hakijan rakennuspiirustuksesta.

Vastaukset hakijan esittämiin kysymyksiin

Kysymykset toistetaan selvyuden vuoksi.

1. Onko vesipuiston toteutetun kattamisen suunnitellut rakennusarkkitehti C / Arkkitehtuuritoimisto Y Ky oikeutettu esiintymään julkisuudessa Serenan vesipuiston suunnittelijana?

Serenan vesipuisto muodostuu ulkovesipuistosta ja katetusta sisävesipuistosta. Katettu sisävesipuisto puolestaan koostuu kahdesta erillisestä osasta: allasrakennelmista sekä katon ja lasiseinien muodostamasta kokonaisuudesta. Allasrakennelmia ja katetta on siten tarkasteltava erillisinä rakennelmina eikä yhtenä rakennuksena.

Sekaannusten välttämiseksi olisi Serenan vesipuistosta puhuttaessa syytä mainita, että vesipuisto koostuu kahdesta vesipuistosta, ulko- ja sisävesipuistosta, ja että nykyinen vesipuistokokonaisuus on kahden eri suunnittelijan työtä. Nimenomaan sisävesipuistosta puhuttaessa olisi lisäksi mainittava, että allasrakennelmat ja katteen on suunnitellut eri suunnittelija.

2. Onko C / Y Ky oikeutettu käyttämään arkkitehtitoimisto X Oy:n tekijänoikeudellisesti suojattua suunnitelmaa kantavien pystyrakenteiden verkon osalta oman kattoratkaisunsa toteuttamisessa, eli onko C tekijänoikeuslain vastaisesti kopioinut alkuperäisten tekijöiden arkkitehtipiirustuksia?

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että hakijan tekemässä suunnitelmassa olevat kantavien pystyrakenteiden eli tukipylväiden sijoituspaikat eivät ole tekijänoikeudella suojattuja ja että muut suunnittelijat voivat sijoittaa tukipilarit kyseisille paikoille omissa suunnitelmissaan.

Vesipuiston kattamissuunnitelmassa yhdistetään olemassa olevat rakennelmat uuteen rakennelmaan. Lopputuloksen hahmottamiseksi olemassa oleva rakennelma on sijoitettava katteen kanssa samaan kuvaan. Y:n piirustuksessa on kuvattu vesipuistossa olemassa olevat rakennelmat, mutta piirustus ei ole kopio hakijan rakennuspiirustuksesta.

3. Onko C:llä oikeus käyttää vesipuiston kattamisen suunnittelussa A:lta ja B:ltä lupaa kysymättä piirroksissa olevia tekijänoikeudellisia ratkaisuja, erityisesti siltä osin, kuin se koskee rakennelman rajausta ja kallioseinien keskeistä merkitystä sisätiloissa?

Serenan vesipuiston katteen ääriviivat noudattavat allasrakennelmien kokonaisuuden muotoa. Koska allasrakennelmat on alunperin rakennettu kallioiden välittömään läheisyyteen, kallioiden merkitys katteen suunnittelussa korostuu.

Olemassa olevien rakenteiden ja luonnonmuodostumien hyväksi käyttäminen katteen suunnittelussa on tekijänoikeussuojan ulkopuolelle jäävän idean tai periaatteen hyödyntämistä. Myöskään piirroksen sisältämiin muihin teknisluonteisiin ratkaisuihin tai ideoihin ei kenelläkään ole tekijänoikeutta. Siten rakennelman rajaaminen ympäristön mukaan tai kallioseinämien hyväksi käyttäminen rakennelmassa ei ole kenenkään suunnittelijan yksinoikeutena.

4. Onko C loukannut A:lle ja B:lle kuuluvia moraalisia oikeuksia (isyysoikeus), kun hän on ilmoittanut itsensä katettavan vesipuiston tekijäksi sekä rakennuslupa-asiakirjoissa että lehdistötiedotteessa?

Tekijänoikeusneuvosto ei voi ottaa kantaa kysymyksiin, jotka edellyttävät näytön arviointia. Tekijänoikeuslain 56 a §:ssä säädetyn tekijänoikeusrikkomuksen tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää, että tekijänoikeuslakia on rikottu tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta. Tuomioistuimen toimivaltaan kuuluu ratkaista, onko tekijänoikeusrikkomuksen tunnusmerkistö täyttynyt lausuntopyynnön tapauksessa.

5. Onko Serenan vesipuiston kattamistyö, joka on osin toteutettu vastoin alkuperäisten tekijöiden suunnitelmaa, loukannut tekijöille kuuluvia moraalisia oikeuksia (respektioikeus), kun rakennelman toteuttaminen alkuperäissuunnitelman mukaan olisi ollut mahdollista? Saako näin yksilöllistä rakennuskokonaisuutta muuttaa kerrotulla tavalla tekijöiltä siitä lupaa kysymättä?

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että vesipuiston kattaminen on ollut luonteeltaan lisärakentamista ja että allasrakennelmien käyttäminen ei välttämättä edellytä katoksen olemassaoloa. Tällaisen lisärakentamisen suunnittelun ei voida katsoa kuuluvan allasrakennelmien suunnittelijan yksinoikeuteen.

Lausuntopyynnön tapauksessa kattaminen on toteutettu ottaen huomioon jo aiemmin rakennetut allasrakennelmat sekä niitä ympäröivät kallioseinämät ja muut luonnonmuodostelmat. Aiemmin rakennettuja allasrakennelmiä ei ole muutettu kattamistyön yhteydessä.

6. Minkälainen vastuu mahdollisesta oikeudenloukkauksesta voi aiheutua Z Oy:lle?

Tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan ei kuulu antaa lausuntoa toimeksiantajan vastuusta mahdollisessa oikeudenloukkauksessa. Asian ratkaiseminen kuuluu tuomioistuimelle.

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa.